

OBILJEŽAVANJE 75. GODIŠNJICE NARODNOG USTANKA - LISINA U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI –

U ime UABA Liburnije i UABA Opatije srdačno vas pozdravljam u Lisini , šumskom prostoru koji je imao značajnu ulogu u NOB-u od 1942. – 1945. godine.

Ovaj šumski proplanak Lisine izabrali smo kao mjesto našeg susreta u želji da se prisjetimo vremena u kojem su se razvoj i oživljavanje djelovanja NOP-a na prostoru Liburnije, Liburnijskog krasa i Istre odvijali na teritoriju druge države, tijekom 1942. godine, a općenarodni ustanak, nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. godine.

Bilo je to vrijeme u kojem su žitelji ovih prostora zajednički kidali lance ropstva iz talijanskog fašizma, i njemačkog nacizma povezani sa Kastavcima, Grobničana, Goranima, Slovencima i svima koji nisu prihvaćali fašizam.

A ovaj kraj je zajedno sa Istrom i Slovenskim primorjem dijelio istu sudbinu nakon tajnog Londonskog sporazuma (26.04.1915.) i nepravednog Rapalskog ugovora (12. studenog 1920.) kada su Istra i veći dio Liburnije (osim općine Kastav) na nemilost izručeni Italiji.

Oko 500.000 Hrvata i Slovenaca ostalo je u Kraljevini Italiji. Postali su nacionalna manjina.

Aneksijom Istre i Liburnije započinje proces nasilne asimilacije i odnarođivanja Hrvata i Slovenaca s ciljem gubitka njihovog identiteta, poglavito dolaskom Mussolinija na vlasti 28.10.1922. i uvođenjem brutalne diktature 1926. godine kojom želi zatrti svaki trag življenja Hrvata i Slovenaca na ovim prostorima.

Zatvaraju se hrvatske škole i kulturne ustanove, zabranjuju hrvatskom i slovenskom življu da se služe materinjem jezikom, talijaniziraju se hrvatska prezimena i nazivi toponima.

U slamanju otpora stanovništva koristili su metode batiranja preko fašističkih skupina (Squadre di combattimento), pljenidbe imovine, maltretiranja i progona hrvatskih učitelja i svećenika, spaljivanje knjiga pisanih na hrvatskim jeziku, uništavanjem hrvatskih i slovenskih domova kulture i čitaonica.

Počeo je najveći egzodus hrvatskog naroda s Istre, Liburnije i Liburnijskog krasa..

Talijani su punih 20 godina utvrđivali staru talijansko – jugoslavensku granicu rovovima, bunkerima i bodljikavom žicom, uz velik broj kasarni s vojnim jedinicama i stacioniranim stanicama karabinjera, finacijske straže, fašističke milicije i organima javne i tajne sigurnosti kojima su pokrivena sva mjesta i sela danonoćno kontrolirana raznim patrolama.

Bilo je to jako zgusnuta kontrola teritorija na kojoj se ova ogromna vojska stalno kretala i samo oni koji su dobro poznavali teritorij i njihove postupke mogli su ih izbjeći.

Međutim čak i tako utvrđena i kontrolirana granica nije bila nesavladiva za aktiviste NOP-a koji su iz Kastavštine i Sušaka dolazili na područje Liburnije.

Dana 15. kolovoza 1941. kod sela Mihelići u blizini Matulja organiziran je prvi značajni skup antifašista s područja Liburnije, kome su bili nazočni predstavnici iz Rijeke, te članovi Osvobodilne fronte s bistričkog područja. Sastankom je rukovodio Moša Albahari koji je s predstavnicima Osvobodilne fronte dogovorio oblike suradnje i način održavanja veze između njih i organizacije u Rijeci.

Nakon tog sastanka osnovane su nove organizacije NOP-a oko Matulja, Zvoneća, Klane i jača suradnja s organizacijama Osvobodilne fronte u Ilirskoj Bistrici i Podgradu. Stvaraju se punktovi za pohranu oružja, municije i sanitetskog materijala.

Iz Kastavštine su dobivane direktive za rad, a dostavljan je i štampani promidžbeni materijal.

Već ljeti 1941. godine, odmah nakon sastanka aktivista kod sela Mihelići, organizacija NOP-a Kućeli – Rukavac, u jednoj jami kraj sela Kućeli stvara prvo tajno skladište naoružanja, municije, eksploziva i opreme koje u proljeće 1942. godine predaju Ivanu Brozini Slovanu za potrebe „Brkinske čete“ i njegove partizanske grupe.

21. lipnja 1942. godine u rubnom djelu Lisine na šumsko područje Grdi žleb kraj sela Kućeli stigla je prva grupa partizana koja se izdvojila iz Brkinske partizanske čete pod zapovjedništvom Ivana Brozine Slovana koji je stupio u vezu s organizacijom NOP-a Kućeli.

Moša Albahari zajedno s Miroslavom Grakalićem održao je sastanak 5. srpnja 1942. sa slovenskom partizanskom grupom i rukovodstvom NOP-a Kućeli- Rukavac i Zvoneća u Grdom žlebu. Na sastanku je donijeto niz važnih odluka, a uz ostalo zaključeno da se formira partizanska četa. Postojećoj grupi boraca priključili su se i Anton Mihić koji je izbjegao uhićenje u Rijeci i Stanko Jurdana iz Kućeli.

Hapšenjem Moše Albaharija, Miroslava Grakalića, Jakova Brajana i Joakima Jurdane 07. srpnja 1942. godine Slovanova partizanska grupa mijenja mjesto logorovanja na Jasenovac u Lisini, a potom 15. srpnja prelazi na novo mjesto svog logora u Mlajskim grižama nedaleko Planinarskog doma „Paulovatz“ na Planiku ali i nadalje održavaju vezu preko Lisine s preostalim aktivistima iz NOP-a Kućeli Rukavac, ali i s organizacijom NOP-a iz sela Škrapne, Zvoneće i Brguda.

Anton Dobrec Bončić, zakupnik Planinarskog doma pomaže partizanskoj četi u ishrani ali i uspostavi veza preko Planika sa Brgudcem Semićem i Brestom pod Učkom. Uz pomoć Josipa Kusturina – Fabije iz Vedeža partizanska grupa uspostavila je vezu s dobro organiziranim odborima ili povjerenicima NOP-a Veprinštine, Poljanštine i Lovranštine i tako se stvara solidna baza i oslonac na kojoj se osnivaju nove organizacije NOP-a.

Radi ostvarenja izravne veze sa štabom Drugog primorsko-goranskog partizanskog odreda i štabom Pete operativne zone u Gorskom kotaru Brozina Slovan se zajedno s Josipom Šustarom, Mihom i Ivanom Frolom Vojnovićem probija kroz „rupu“ u dobro čuvanoj nekadašnjoj granici i preko kastavsko punkta gdolazi u štab u Tršću kraj Gerova 20. kolovoza 1942.

Tu su zatekli 7 iskusnih partizana s područja Istre i Kastavštine koji su pridodani Slovanovoj grupi kao 5. četa 2. bataljona „Vladimir Gortan“ 2 PG NOP odreda, a za komandira je postavljen Anton Raspor Španjolac. Na Planik su stigli 1. rujna 1942.

22. kolovoza 1942. Talijani organiziraju „čišćenje“ područja istočnih padina Učke i potoka Banina. U toj akciji pogiba Antonio Mihich-Toni, prvi partizan koji je poginuo u Istri.

Uz pristigle borce iz Gorskog kotara, te priključenjem novih boraca, uglavnom dezertera iz Talijanske vojske četa je tijekom narednih dana narasla na 27 boraca.

Baza ove četice postala je glavni centar gdje su se slijevale kurirske veze iz cijele Istre, Liburnije, kastavskog logora i preko koga se dalje odašiljala partizanska štampa.

Pored političkog djelovanja i stvaranja oslonca po selima oko Učke i Planika četa je organizirala i nekoliko manjih akcija.

Noću 27 na 28. listopada 1942. godine, uoči velikog fašističkog blagdana 20 obljetnice dolaska fašizma na vlast, četa je između Rukavca i Jurdana dignula u zrak transportni vlak. Tom prilikom uništeno je 16 metara pruge, nekoliko vagona, a prema nekim podacima stradalo je i oko 120 talijanskih i njemačkih vojnika, a promet je bio obustavljen 16 sati.

05. prosinca 1942. talijanska vojska u jačini od 20.000 vojnika, karabinjera i fašističke milicije izvršila je blokadu cijelog masiva Planika otkrila izdajom lokaciju logora, ali se četa uspjela izvući iz obruča. No zbog stalnog krstarenja Talijana na ovom području bila je prinuđena da se privremeno povuče. Nekoliko je partizana otišlo u sastav Brkinske čete u Slovenskom primorju, dok su ostali otišli u Kastavski logor na Obruču kod Risnjaka.

Iako se ova četa nije mogla održati na terenu Istre, njenom višemjesečnom aktivnošću stvorena su nova uporišta NOP-a i organizirano 195 NOO ili povjerenika u selima Istre i Liburnije i podignut borbeni moral kod naroda.

Narod je ovu četu i dalje nazivao 1. Istarskom partizanskom četom. Ona je od svog dolaska 21. lipnja 1942. u Grdi žleb pa nadalje do 05. prosinca 1942. svojim životom, radom i djelovanjem dala osnovni pečat cjelokupnoj aktivnosti i razvitku NOB-e u Istri. To je bila prva regularna i organizirana oružana partizanska grupa u Istri, - klica buduće Istarske divizije. „Ova je četica upalila iskru ustanka u I s t r i“ pisao je prvi urednik glasa Istre 1943. Ante Drndić. Iskra je bila vidljiva i najavljevala je požar.

Kapitulacijom Italije 08.09.1943. započeo je opći ustanak. Razoružano je oko 8.600 talijanskih vojnika, karabinjera i fašista, Pod oružjem se našlo oko 10.000 istrana. Do 11.09.1943. oslobođen je gotovo cijeli poluotok osim Pule, i Vodnjana. Uspostavljena je vlast NOO.

Veliko zadovoljstvo i radost izazvala je Povijesna odluka Okružnog NOO za Istru o priključenju Istre matici zemlji Hrvatskoj i ujedinjenju s ostalom hrvatskom braćom 13. rujna 1943 i o tome objavljen proglaš „Istarskom narodu“ samo 4 dana poslije kapitulacije Italije.

Ustanici Matulja i okolnih sela su razoružavali talijanske vojnike koji su se povlačili prema Trstu, i u suradnji s organima Kotara Kastav prevozili naoružanje i opremu u istočnu Kastavštinu.

14. 09.1943. ustanici su pokušali zaustaviti njemački 194. pješadijsko-grenadirski puk koji je nadirao preko Učke u pravcu Matulja, kao i kolonu 71. njemačke pješadijske divizije iz pravca Ilirske Bistrice prema Matuljima i Rijeci. U tom pokušaju poginulo je 36 ustanika – partizana s područja današnje Općine Matulji i područja današnjeg Grada Opatije. Nijemci ulaze u Rijeku, a talijanski zapovjednik general Gambera im prema već ranijem dogovoru predaje vlast u Rijeci, a potom Nijemci preuzimaju vlast i u Opatiji.

Dio ustanika se 14.09. probija u istočnu Kastavštinu i priključuje formiranim partizanskim jedinicama u Kastavštini ili jedinicama u Gorskom kotaru, a dio ustaničkih jedinica ponovno kontrolira područje uz cestu od Matulja prema Ilirskoj Bistrici i od Matulja do Učke.

Operativni štab za Istru je 19.09.1943. pristupio okupljanju naoružanog naroda, popuni i organizaciji vojnih jedinica, i utvrđivanju njihovog borbenog rasporeda i djelovanja.

Međutim u „Romelovoj“ ofenzivi početkom listopada 1943. nadmoćne snage 2.SS korpusa u ljudstvu i tehnici razbile su tek iznikle neiskusne i slabo opremljene postrojbe NOV-e (Prve istarske brigade „Vladimir Gortan“, Druge istarske brigade, Drugog partizanskog odreda Sušačko-kastavskog 1. istarskog partizanskog odreda „Učka“, 2. istarskog NOP odreda i Istarskog odreda (slovenskog), te bezdušno pobili civilno stanovništvo koje se njemačkim trupama našlo na putu. Pri tome su pokazali divljačku brutalnost koristeći zastrašujuću metodu surovih odmazdi kojima su čitava istarska sela zbrisana sa lica zemlje.

Partizanske snage su u sedmodnevnim borbama imale više od 2.000 poginulih. Njemačke su postrojbe ubile oko 500 i uhitile oko 1.200 civila, u logore su odveli više stotina ljudi te uništile više stotina kuća.

U Lisinskoj šumi su spalili sve šumske kućice i planinarsku i lugarsku kuću „Rifuggio Rossi“ 08.10.1943.

Treći je Reich Istru i Liburniju uključio u novoosnovano Jadransko primorje, operativno područje izravno podređeno Berlinu.

Šok izazvan velikim žrtvama i teškim posljedicama razbijanjem istarskih jedinica NOV i počinjenim zločinima na civilnom stanovništvom i tugu za poginulim borcima i stanovnicima zamijenio je gnjev prema okupatoru. Narod Istre i Liburnije to je uspješno prebrodio stvarajući uvjete za ponovni ustroj partizanskih jedinica i nastavak borbi za oslobođenje od njemačkog okupatora i njima pridruženih jedinica talijanskih fašista.

U takvoj situaciji Operativni štab je za svoj razmještaj odredio novu lokaciju na mjestu na kojem će moći ostati duže vrijeme i s kojeg će moći održavati sigurniju radio vezu s Glavnim štabom NOV i PO Hrvatske, kao i sa susjednom Slovenijom. Zato je za komandno mjesto Operativnog štaba za Istru izabrana šuma Lisina u području Jančarije i Črnog Vrha na koji se preselio zadnjih dana prosinca 1943.

Stoga je rukovodstvo NOB-a Istre nakon toga donijelo odluku o obnavljanju NOP-a, formiranju novih partizanskih jedinica i nastavljanju oružane borbe.

U vremenu kada je okupator još uvijek krstarilo istarskim selima, uhićivao muškarce i odvodio ih u sabirališta i neke puštao kućama, a druge upućivao u njemačke logore, u vremenu kada je narod još uvijek živio u velikom strahu pod užasnim dojmom svih onih strahota koje je proživio prethodnih dana, to nije bilo jednostavno.

Operativni štab za Istru ponovno ustrojava Prvu partizansku brigadu „Vladimir Gortan“, Drugu istarsku brigadu, partizanski odred „Učku“, Pulski partizanski odred, Porečki partizanski odred, talijanski bataljun „Pino Budicin“ i Riječki bataljun.

Tijekom 1944. djelovanje Operativnog štaba za Istru obilježeno je dinamičnim aktivnostima iznenadnim napadima na neprijatelja, a što je iziskivalo i ustroj sanitetskog zbrinjavanja.

Na Lisini, u divljem području Vodičkih griža formirana je Sanitetska relejna stanica I/2 koja će postati najveća i stalna partizanska bolnica u Istri i koja će raditi i postojati neotkrivena do kraja rata kao Partizanska bolnica „Ljubica“.

U izboru lokacije Partizanske bolnice „Ljubica“ učestvovali su aktivisti NOP-a sela Škrapne. U izgradnji baraka za potrebe bolnice „Ljubica“ u formiranju prve grupe za prijenos ranjenika s područja Lisine do Lužine, snabdijevanju hranom, lijekovima i sanitetskom materijalom kroz cijelo vrijeme njena postojanja partizanska bolnica se oslanjala na sela Škrapnu i Zvoneću. Ustrojena je i grupa za vođenje i praćenje ljudi, hrane i stoke koja se iz Istre preko Planika, Lisine i željezničke pruge te ceste Rijeka –Trst prebacivala za Kastavštinu i Gorski kotar.

Partizanska bolnica „Ljubica“ dio prvih ranjenika primila je već 7. travnja 1944. nakon napada 1. Istarske brigade „Vladimir Gortan“ na njemački garnizon u Lupoglavu 05.04.1944. u kojem je ranjeno 14 boraca.

Rukovoditelj SRS I/2 -Partizanske bolnice „Ljubica“ od njenog formiranja do prestanka njenog djelovanja u svibnju 1945. bio je Žigulić Ante, stručnjak medicinske struke iz sela Menderi na Poljanštini.

Kuriri su imali zadatak održavanja veza s Operativnim štabom i ostalim bližim sanitetskim stanicama te s četom za prijenos ranjenika i obližnjim selima iz kojih se bolnica snabdijevala.

Stražarska služba je obavljana na samim prilazima bolnici, ali je vršeno i patroliranje i kontrola okolnog područja.

Da bi što manji broj ljudi bio upoznat s lokacijom bolnice, nastojalo se da oni koji su bili jednom određeni i upoznati s lokacijom bolnice i sistemom komunikacije ostanu u njoj stalno.

Bolnica „Ljubica“ kao bolnica logorskog tipa imala je ukupno 9 objekata što nadzemnih što podzemnih s različitim namjenama i to: i mogla je primiti 20 ranjenika-bolesnika.

25. travnja 1944. navečer Nijemci su započeli ofenzivu pod nazivom „Braunschweig“ u cilju opkoljavanja i uništenja partizanskih jedinica, ali su se one na vrijeme povukle.

Kako taj cilj nisu postigli odlučili su se osvetiti na civilnom stanovništvu i uništiti bazu NOP-a na širem području glavnog planinskog vijenca Istre: Učka-Planik- Lisina-Čičarija te su uništili sela Vele i Male Mune, Žejane, Malu i Velu Učku, Vranje, Lisac, Studenu, Brezu, s najvećim zločinom u selu Lipi u kojoj su na svirep način ubili sve zatečene stanovnike Lipe, a Lipu u cijelosti spalili. Operativni štab za Istru se već 26. travnja našao u okruženju. U toku noći 27/28 travnja Operativni štab se uspio probiti u pravcu Klane na Gumance.

Prije odlaska Operativni štab je poduzeo mjere za zaštitu ranjenika u partizanskoj bolnici I/1 pod Planikom i I/2 bolnici „Ljubica“. Pokretni bolesnici su prebačeni na druge terene, a nepokretni ranjenici su sklonjeni u zemunice. Svi ranjenici su bili spašeni.

Nijemci su 27. a naročito 28. travnja 1944. vršili pretraživanje terena Lisine i Planika korak po korak i tom je prilikom stradalo nekoliko boraca, a otkrivene su i spaljene sve barake u kojima je boravio Operativni Štab za Istru u šumskom području Jančarije.

Do kraja NOB-a bilo je još mnogo bitaka, uništena su i spaljena još mnoga sela, mnogi ubijeni ili odvedeni u logore, ali s vjerom da će konačno moći skinuti svoje okove fašizma i nacizma i svojoj djeci osigurati slobodu sjedinjeni sa svojim sunarodnjacima, ali i spremni da grade zajednički život s Talijanima priznajući im sva nacionalna prava, slobodu jezika, škole, štampe i kulturnog razvitka nakon što se Istra sjedini s domovinom Hrvatskom.

Mnogi nisu dočekali poraz 97. njemačkog korpusa u Ilirskoj Bistrici 7. svibnja i konačni slom njemačkih snaga na području zapadne Hrvatske kao ni bezuvjetnu kapitulaciju Trećeg Reicha 9. svibnja 1945. godine, koja je označila i kraj Drugog svjetskog rata u Europi.

Sa područja Istre poginulo je 5.000 boraca i 6.500 žrtava fašističkog terora i srušeno nekoliko stotina kuća.

Na području današnjih općina Matulji, Lovrana, Mošćeničke Drage i Grada Opatije poginula su 473 borca i 525 žrtava fašističkog terora, spaljeno je i uništeno 574 kuća, 505 štala, 5 škola i 2 crkve. Ubijeno je 77 članova seoskih NOO, 8 članova općinskih NOO, 12 članova kotarskih NOO, te 4 člana okružnih NOO.

Šezdeset osam spomenika i spomen - ploča svjedoči o stradanjima ljudi i cijelih sela od fašističkih okupatora koji su htjeli brutalnošću i silom slomiti antifašistički i slobodarski duh naroda ovog kraja. Šezdeset osam spomenika govori o imenima boraca koji nisu htjeli postati poslušno roblje, odvojeni žicom od svojih sunarodnjaka bez prava na svoj materinji jezik, svoju kulturu i običaje već su zgrabili oružje u ruke braneći „svoje pravo na slobodu“, žrtvujući svoj život da bi narod i ovog kraja zajedno sa Istrom bio slobodan i pripojen matici zemlji – Hrvatskoj.

Zato i danas ovim našim obilježavanjem, našim sjećanjem na vremena stradanja i vremena ponosa u kojem su Istrani zajedno sa ovim krajem, sami donosili odluke o svojoj sudbini želimo iskazati bar mali dio naše zahvalnosti i poštovanje prema tim borcima, našim susjedima, partizanima i svim antifašistima koji su krenuli snagom svog uvjerenja s neizvjesnim ishodom da dižu ustanak, da se kroz borbu suprotstave nadmoćnom okupatoru da bi Istru i ovaj naš kraj ponovno vratili u krilo matice zemlje s novo utvrđenim granicama.

Isto tako želimo se uvijek ponovno zahvaliti i Hrvatskim braniteljima što su te granice obranili i očuvali u Domovinskom ratu. Od 1991.-1995.

Zato danas u našoj Lisini odajemo počast svim poginulim borcima i svim žrtvama fašističkog terora tijekom NOB-a kao i svim poginulim braniteljima i žrtvama Domovinskog rata.